

Політова А. С.

<https://orcid.org/0000-0002-7351-7110>

Маріупольський державний університет

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ (НА ПРИКЛАДІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА)

У статті проведено аналіз судової практики щодо притягнення до кримінальної відповідальності за домашнє насильство військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, та окреслено шляхи і заходи для запобігання вчиненню ними кримінальних правопорушень в сучасних умовах.

Відзначено, що станом квітень 2026 р. загальна чисельність активних військовослужбовців у Збройних Силах України коливається в межах 880-900 тис. осіб, перетворюючи українську армію на одну з найпотужніших у Європі. Аргументовано, що зовнішні фактори (травми та стрес, втрата віри в майбутнє, міжособистісні відносини, біженці та втрата дому, біженці та втрата дому) тісно переплітаються з емоційним станом військовослужбовців у зоні бойових дій, а також під час їх перебування на реабілітації, відпустці та мають соціальних та психологічних наслідків.

Встановлено, що до основних ознак злочинності у Збройних Силах України відносять: тенденцію до зростання латентних кримінальних правопорушень, що посилилася після введення воєнного стану, а до цього АТО і ООС; недостатню ефективність соціально-правового контролю з боку військового керівництва; обумовленість злочинності детермінантами, притаманними злочинності поза межами військового середовища. Автор вважає, що ця проблема охоплює ширше коло діянь, адже навіть маючи статус військовослужбовця, вони можуть вчинити будь-яке кримінально-протиправне діяння.

Проаналізовано вироки в Єдиному державному реєстрі судових рішень за період з січня 2022 р. по квітень 2026 р. щодо практики притягнення за ст. 126 КК України військовослужбовців. Відзначено, що серед 56 вироків за ст. 126-1 КК України за цей період, де обвинуваченим є військовослужбовець, лише у п'яти – військовослужбовці, які брали участь у бойових діях. Зроблено висновок на необхідності розробки Комплексної державної програми щодо реабілітації та військовослужбовців та їх адаптації до мирного життя, особлива увага в якій повинна бути приділена медичній та психосоціальній реабілітації не тільки самого військовослужбовця, а й членам їх родини.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення, військовослужбовці, домашнє насильство, судова практика, кримінальні провадження, вироки суду, реабілітація, адаптація.

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ст. 17 Конституції України). Відзначимо, що станом квітень 2026 р. загальна чисельність активних військовослужбовців у Збройних Силах України коливається в межах 880–900 тис. осіб, перетворюючи українську армію на одну з найпотужніших у Європі [1].

А. Бреш вважає, що попри свідоме та чесне виконання обов'язків військової служби абсолютно більшістю військовослужбовців, у Збройних Силах України мають місце і випадки вчинення військовослужбовцями військових злочинів, таких як дезертирство, самовільне залишення військової частини або місця служби, самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю тощо. Зокрема до таких дій військових змушують обставини, які виникають у зв'язку із змінами психічного стану при несенні військової служби [2, с. 188].

Проте, ще у 2019 р. Т. Денисова відзначала, за даними військових прокуратур упродовж десяти років загальна кількість насильницьких злочинів, вчинених військовими, знизилась на 32,2 %, в т.ч. військових злочинів – на 31 %. Водночас у структурі насильницьких злочинів, вчинених військовими, відсоток загальнокримінального насильства (тобто насильства до цивільного населення) зростає із 46,7 до 54,8 %. А з урахуванням існуючої у той час високої латентності вказаних злочинів, наведені цифри, особливо щодо військових насильницьких злочинів, можуть бути вищими у разі. З 2014 р., як нам відомо, ситуація кардинально змінилася на гірше: стрімко зростає кількість загиблих, поранених, безвісти зниклих. Необхідно підкреслити й те, що небезпека насильницьких злочинів визначається не лише їх наслідками, які часто виявляються непоправними, а й тим, що насильство визначає характер усієї злочинності, обтяжуючи й інші форми суспільно небезпечної поведінки [3, с. 73–74]. Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що проблема запобігання кримінальним правопорушенням серед військовослужбовців, які брали участь бойових діях (на прикладі домашнього насильства) є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відзначимо, що питання запобігання кримінальним правопорушенням серед військовослужбовців, які брали участь у бойових діях (на прикладі домашнього насильства) можна розглядати з різних аспектів. Так, наприклад, окремі аспекти злочинності Збройних Сил України у своїх дисертаційних дослідженнях розглядали В. Бодаєвський, В. Бугаєв, М. Карпенко, Т. Касько, Ю. Курилюк, А. Мухамеджанова, М. Хавронюк та ін. Що ж стосується протидії домашньому насильству, то ці питання у свої дисертаційних дослідженнях розглядали М. Бакаїм, О. Беспаль, О. Дмитрашук, К. Довгунь, Ю. Ковалик, М. Кузнецов, Н. Ліщук, Н. Лесько, У. Митник, І. Скакун, А. Шинкарчук та ін.

Проте, не дивлячись на значну розробку окремих питань запобігання злочинності серед військовослужбовців та домашнього насильства, саме проблемі запобігання кримінальним правопорушенням серед військовослужбовців, які брали участь у бойових діях були присвячені лише окремі публікації А. Бахмача у межах дисертаційного дослідження. Це вказує на необхідність проведення подальших наукових розробок цієї проблеми, враховуючи сучасні події в Україні та наслідками, які є непередбачуваними.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз судової практики щодо притягнення до кримінальної відповідальності за домашнє насильство військовослужбовців, які брали участь у бойових діях та окреслення шляхів і заходів для запобігання вчиненню ними кримінальних правопорушень в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вже понад десять років триває збройна агресія Російської Федерації проти України, яку умовно поділяють на два етапи: лютий 2014 р. по 24 лютого 2022 р. – «гібридний» формат збройного конфлікту та з 24 лютого 2022 р. дотепер – повномасштабне вторгнення. Саме з 2014 р. Український народ відстоює свій суверенітет та територіальну цілісність, а «ціна» цьому життю та здоров'ю наших військовослужбовців. Ми говоримо про втрату не лише територій, а й про зруйновані міста, понівечені долі громадян України, які стали внутрішньо переміщеними особами. Ці зовнішні фактори тісно переплітаються з емоційним станом військовослужбовців у зоні бойових дій, а також під час їх перебування на реабілітації та відпустці.

А. Бахмач, досліджуючи питання проблем запобігання кримінальним правопорушенням серед військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, виокремлює такі основні аспекти соціальних та психологічних наслідків:

– травми та стрес: військові конфлікти часто супроводжуються травмами та пораненнями. Як військовослужбовці, так і цивільне населення, отримують серйозні фізичні травми, що вимагають довготривалого лікування та реабілітації. Свідчення від жаклих подій, втрата близьких, власні переживання страху та загроз призводять до психологічних травм та психічних захворювань;

– втрата віри в майбутнє: військові конфлікти часто порушують нормальне функціонування суспільства та державних інституцій. Люди можуть втратити віру в правову систему, соціальні структури та можливість покращення свого життя;

– міжособистісні відносини: спільноти можуть поділитися на групи, що підтримують різні сторони конфлікту. Це може призводити до розбрату між різними етнічними, релігійними або соціокультурними групами;

– біженці та втрата дому: війна може призводити до масового переміщення населення, що стають біженцями внутрішньої чи зовнішньої міграції. Втрата дому та невпевненість у майбутньому може викликати почуття безпорадності та втрати ідентичності;

– соціальна дезінтеграція: військові конфлікти, як зазвичай, призводять до руйнування соціальних структур та втрати довіри між людьми. Послаблення родинних та соціальних зв'язків може суттєво вплинути на стабільність суспільства [4, с. 131–132].

Ми підтримуємо Ю. Курилюка, який відзначає, що інформація про злочинні прояви у військовослужбовій сфері міститься як в періодичній пресі, науковій та публіцистичній літературі, так і в статистиці органів військової юстиції та даних соціологічних опитувань. Армія є одними з найбільш закритих державних інститутів. З одного боку, це цілком обґрунтовано, враховуючи завдання, які стоять перед цією службою, з іншого – це створює благодатні умови для свавілля і протиправної діяльності [5]. Натомість Н. Дмитренко звертає увагу, що для показників вчинених військових кримінальних правопорушень характерні хвилеподібні коливання, найвище значення амплітуди яких припадає на 2015 р. (6213), 2017 р. (4577) та 2020 р. (4055), а найнижче – на 2019 р. (3616). Приблизні до 2019 р. показники спостерігалися у 2016 р. та 2018 р. Протягом 2014–2020 рр. загальна кількість військових кримінальних правопорушень із певним коливанням хоч і змінилася в бік зменшення, але ці показники є досить необ'єктивними, оскільки не охоплюють великого пласту прихованих (латентних) кримінальних правопорушень [6, с. 4].

Так, питання запобігання вчинення кримінальних правопорушень військовослужбовцями здебільшого сфокусована дослідниками на практики їх притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 401–435-1 КК України (Розділ XIX. Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення). В цьому аспекті узагальнюючи різні точки зору на цю проблему, відзначимо, що вчені-криміналісти до основних ознак злочинності у Збройних Силах України відносять: тенденцію до зростання латентних кримінальних правопорушень, що посилилася після введення воєнного стану, а до цього АТО і ООС; недостатню ефективність соціально-правового контролю з боку військового керівництва; обумовленість злочинності детермінантами, притаманними злочинності поза межами військового середовища. Натомість, на нашу точку зору, ця проблема охоплює ширше коло діянь, адже навіть маючи статус військовослужбовця, вона може вчинити будь-яке кримінально-протиправне діяння.

Відзначимо, що нами не випадково було обрано саме аналіз судової практики щодо притягнення до відповідальності за домашнє насильство саме військовослужбовців. Так, зокрема, в Україні за січень-лютий 2026 р. було обліковано 535 кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством. У 2025 р. таких кримінальних правопорушень було обліковано понад 8 тис., а найбільше за останні десять років – у 2024 р. [7]. Що ж стосується предмету нашого дослідження, то у період з січня 2022 р. по квітень 2026 р. в Єдиному державному реєстрі судових рішень було винесено 56 вироків щодо військовослужбовців, які вчинили домашнє насильство, серед яких лише у п'яти – суб'єктом є військовослужбовці, які брали участь у бойових діях. Зупинимося більш детально на аналізі цих вироків.

Так, наприклад, у вироку Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 24 листопада 2025 р. (Справа № 539/4318/25 Провадження № 1-кп/539/316/2025), аналізуючи зібрані по справі докази, які характеризують особистість обвинуваченого, суд вбачає наступне: «ОСОБА_6 є громадянином України, з вищою освітою, одружений, утриманців не має, не працює, депутатом не являється, перебуває на військовому обліку в ІНФОРМАЦІЯ_3, військовослужбовець ЗСУ, учасник бойових дій, особою з інвалідністю не являється, раніше не судимий, на обліку у лікаря психіатра, нарколога не перебуває, на обліку в управлінні соціального захисту населення не перебуває, за місцем проживання характеризується посередньо, про що свідчать: довідки лікарів, УПСЗН, ІНФОРМАЦІЯ_4, характеристика з місця проживання та його свідчення» [8].

В іншому вироку Коломийський міськрайонний суд Івано-Франківської області від 13 листопада 2024 р. (Справа № 346/1549/24 Провадження № 1-кп/346/468/24) суд відзначив: «Характеристикою № 22-1 від 07.03.2024 року, відповідно до якої: ОСОБА_4, 1978 року народження, житель: АДРЕСА_1, одружений, має на утриманні четверо неповнолітніх дітей, учасник бойових дій, до сільської ради на нього неодноразово поступали скарги від сусідів та дружини за його запальну поведінку, ОСОБА_4, не являється депутатом Матеївецької сільської ради» [9].

У вироку Сколівського районного суду Львівської області від 26 березня 2026 р. (ЄУНСС: 453/1756/24 НП: 1-кп/453/63/26) щодо мотивів призначення покарання судом враховано: «При визначенні міри покарання обвинуваченому ОСОБА_3 суд враховує ступінь тяжкості

вчинених ним кримінальних правопорушень та сукупність усіх обставин, що їх характеризують, зокрема умисну форму вини та мотиви кримінальних правопорушень, спосіб вчинення кожного з кримінальних правопорушень, а також особу зазначеного обвинуваченого. Так, обвинувачений ОСОБА_3 свою провину у вчиненні інкримінованих йому кримінальних правопорушень визнав повністю, покався у скоєному. Обвинувачений ОСОБА_3 позитивно характеризується за зареєстрованим місцем проживання, на диспансерних обліках у лікарів нарколога та психіатра КНП Сколівської міської ради «Сколівська центральна лікарня» не перебуває, з червня 2025 року розлучений, при цьому має надалі на утриманні одну неповнолітню дитину, є діючим військовослужбовцем Збройних Сил України, користується пільгами, встановленими законодавством України для ветеранів війни учасників бойових дій, проте він раніше притягався до кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів, остаточне покарання ним не відбуте, а його судимість у встановленому порядку не погашена. Суд також врахував позицію потерпілої ОСОБА_5, викладену нею 06.02.2026 року у своїй заяві про здійснення цього судового провадження в цілому за її відсутності, щодо міри покарання обвинуваченому ОСОБА_3, згідно з котрою остання при обранні міри покарання обвинуваченому ОСОБА_3 покладається на розсуд суду» [10].

Найбільш цікавим є вирок Ананьївського районного суду Одеської області від 07 жовтня 2024 р. (Справа № 491/275/24). Так, зокрема: «Допитана у судовому засіданні потерпіла зазначила, що до 2015 року взаємовідносини між нею та обвинуваченим були нормальні. Після 2015 року ОСОБА_4 отримав травму у вигляді перелому шиї. Після цього він у 2022 році вступив у до лав ЗСУ добровольцем після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. Під час проходження служби у ЗСУ у нього сильно порушився психоемоційний стан, а тому коли він приїздив додому у відпустку, вчиняв сварки, ображав її грубою нецензурною лайкою, зловживав спиртними напоями. Наразі ситуація змінилася. ОСОБА_4 пройшов курс психологічної допомоги, що надало позитивні зміни в його поведінці на даний час. Зараз вони співмешкають, проживають однією сім'єю в одному будинку разом зі спільними дітьми. Також додала, що ОСОБА_4 є інвалідом II групи. Зараз перебуває на лікарняному з переламом руки та ноги» [11].

Саме у вирокі Ананьївського районного суду Одеської області від 07 жовтня 2024 р. (Справа №491/275/24) ми бачимо проблему, з якою стикаються родини військовослужбовців, які повертаються у відпустку із зони бойових дій. Так, на вчинення домашнього насильства має низку факторів, серед яких виокремлюють: соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки); економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно – відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття); психологічні (стереотипи поведінки); педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової); соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини); правові (ставлення до насильства як до внутрішньої сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності; недостатня правова свідомість); політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків); соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо); фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій; прийом збуджувальних лікарських препаратів; хвороби нервової системи тощо) [12, с. 45]. Проте, сьогодні, враховуючи умови воєнного стану та той психологічний стан, в якому перебувають військовослужбовці Збройних Сил України вживати певних заходів щодо подолання проявів насильства в їх поведінці щодо рідних.

Висновки. Враховуючи досвід зарубіжних країн, а також вже існуючі пропозиції не тільки вчених, а й діючі програми щодо надання підтримки військовослужбовцям громадськими організаціями, з метою запобігання кримінальним правопорушенням серед військовослужбовців, які брали участь у бойових діях (наприкладі домашнього насильства) потребує розробки Комплексна державна програма щодо реабілітації та військовослужбовців та їх адаптації до мирного життя, особлива увага в якій повинна бути приділена медичній та психосоціалній реабілітації не тільки самого військовослужбовця, а й членам їх родин.

Список літератури:

1. Кількість мобілізованих в Україні: актуальні дані на 2026 рік. Публ. 02.04.2026. Сайт *EuroFest*. URL: <https://www.eurofest.org.ua/kilkist-mobilizovanyh-v-ukrayini-aktualni-dani-na-2026-rik/> (дата звернення: 24.04.2026).
2. Берш А. Я. Психічний стан військовослужбовців під час вчинення кримінального правопорушення як підстава визнання їх обмежено осудними. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 188-190. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/be89a10a-8cab-40d4-8b2a-504e4a153127> (дата звернення: 24.04.2026).
3. Денисова Т. А. Кримінологічний аналіз визначення змісту насильства у Збройних Силах України, серед військовослужбовців правоохоронних органів та інших військових формувань. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (18 квіт. 2019 р., м. Харків). Харків : ХНУВС, 2019. С. 73-74.
4. Бахмач А. О. Військовослужбовці, які брали участь у бойових діях, як окрема соціальна група у контексті запобігання кримінальним правопорушенням. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 31, № 1. С. 130–141. DOI: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.1.10> (дата звернення: 24.04.2026).
5. Курилюк Ю. Б. Військовослужбовець як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення (на прикладі статті 419 КК України). *Академічні візії*. 2022. № 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7538277> (дата звернення: 24.04.2026).
6. Дмитренко Н. А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у Збройних Силах України: дис. д-ра філософії за спец. 081 «Право» / Херсон. держ. ун-т; МВС України, Одеський держ. ун-т внутр. справ. Одеса, 2020. 235 с.
7. Скільки випадків домашнього насильства фіксували в Україні протягом 10 років. Сайт *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2026/03/13/infografika/suspilstvo/skilky-vypadkiv-domashnoho-nasytstva-fiksuvaly-ukrayini-protyahom-10-rokiv> (дата звернення: 24.04.2026).
8. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 24 листопада 2025 р. (Справа № 539/4318/25 Провадження № 1-кп/539/316/2025). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132018520> (дата звернення: 24.04.2026).
9. Вирок Коломийський міськрайонний суд Івано-Франківської області від 13 листопада 2024 р. (Справа № 346/1549/24 Провадження № 1-кп/346/468/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122976647> (дата звернення: 24.04.2026).
10. Вирок Сколівського районного суду Львівської області від 26 березня 2026 р. (ЄУНСС: 453/1756/24 НП: 1-кп/453/63/26). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/135157947> (дата звернення: 24.04.2026).
11. Вирок Ананьївського районного суду Одеської області від 07 жовтня 2024 р. (Справа № 491/275/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122125158> (дата звернення: 24.04.2026).
12. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навч.-метод. посіб. / В. Л. Андрєєнкова, В. В. Байдик, Т. В. Войцях та ін. Київ : ФОП Нічога С. О., 2020. 196 с.

Politova A. S. PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES AMONG MILITARY PERSONNEL WHO HAVE PARTICIPATED IN COMBAT OPERATIONS (USING THE EXAMPLE OF DOMESTIC VIOLENCE)

This article analyzes judicial practice regarding the criminal prosecution of military personnel who participated in combat operations for domestic violence and outlines ways and measures to prevent them from committing criminal offenses in the current context.

It is noted that as of April 2026, the total number of active-duty military personnel in the Armed Forces of Ukraine ranges between 880,000 and 900,000, making the Ukrainian army one of the most powerful in Europe. It is argued that external factors (trauma and stress, loss of faith in the future, interpersonal relationships, refugees and loss of home, refugees and loss of home) are closely intertwined with the emotional state of service members in the combat zone, as well as during their rehabilitation and leave, and have social and psychological consequences.

It has been established that the main indicators of criminality in the Armed Forces of Ukraine include: a growing trend of latent criminal offenses, which intensified after the imposition of martial law, and prior to that, during the ATO and OOS; insufficient effectiveness of social and legal control by military leadership; and the fact that criminality is determined by factors inherent in criminality outside the military environment.

The author believes that this issue encompasses a broader range of acts, since even while holding the status of military personnel, they may commit any criminal offense.

The study analyzed judgments in the Unified State Register of Court Decisions for the period from January 2022 to April 2026 regarding the practice of prosecuting military personnel under Article 126 of the Criminal Code of Ukraine. It was noted that among the 56 verdicts under Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine during this period, where the defendant was a military servicemember, only five involved military servicemembers who had participated in combat operations. The conclusion was drawn regarding the need to develop a Comprehensive State Program for the rehabilitation of military personnel and their adaptation to civilian life, with particular attention to be paid to the medical and psychosocial rehabilitation not only of the military personnel themselves but also of their family members.

Keywords: criminal offenses, perpetrator of a criminal offense, military personnel, domestic violence, judicial practice, criminal proceedings, court sentences, rehabilitation, adaptation.

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026